

EGY SZOVJET HÍRADÓS TISZT HÁBORÚS FELJEGYZÉSEI

(A Makói Múzeum kiadása, Szeged, 1987. 125 o.)

A makói múzeum 1987-ben jelentette meg Farkas Ferenc fordításában, Halmágyi Pál szerkesztésében Makó város és környékének felszabadulását bemutató tudományos munkáját: „Egy szovjet híradós tiszt háborús feljegyzései” címmel. A Makói Múzeum tudományos munkatársai olyan munkát bocsátottak elsősorban a kutatók, de az olvasóközönség rendelkezésére is, amely eredeti források felhasználásával tárja a kutató és olvasó elé a magyarországi harcok egyik fontos időszakát. A tudományos munka színvonalát emeli Kanyó Ferenc és Tóth Sándor lektori tevékenysége, mely biztosította a kutatással foglalkozókon túl a téma iránt érdeklődők igényeinek magasszintű kielégítését is. A szovjet hadsereg 1944 nyarán olyan politikai, személyi és gazdasági körülmények között indította meg Iasi—Kisinyov térségében hadműveletét, mely már eleve magába rejtette a siker lehetőségét. A lefolyt események tükrében elmondható, hogy ez a hadművelet a nagy honvédó háború egyik legeredményesebb hadműveletévé vált, mely következményeként elérhető volt a német Dél-Ukrajna hadseregesoport bekerítése és megsemmisítése, illetve Románia háborúból való kiléptetése.

Románia háborúból való kiléptése után a német katonai vezetés számára felértékelődött Magyarország, különösen a Kárpátok vonala, terveik szerint itt gondolták a szovjet előnyömulás megakadályozását elérni, s nem utolsósorban a magyar mezőgazdasági, nyersanyag- és olajvagyon felhasználásával erősíteni helyzetüket. A magyar politikai és katonai vezetés ebben az időszakban állította fel a 3. magyar hadsereget Heszlényi József altábornagy parancsnoksága alatt. A magyar hadvezetés a hadsereg felállításától azt is várta, hogy saját kezében marad az ország határain harcoló csapatok vezetése, amit azonban a német ellenkezés miatt nem tudott megvalósítani, a 3. magyar hadsereg is német irányítás alá került.

Halmágyi Pál bevezetőjében 1944. szeptember 24-ét, Csanádpalota felszabadítását Magyarország legújabbkori története jelentős napjának írja le, mint az első magyar községet, mely a Vörös Hadsereg harcai következtében felszabadult.

1944 szeptember közepén a magyar hadvezetés a kialakult helyzet miatt kapkodva igyekezett a Makó körül támadt rés lezárására, mellyel Szegedet is tehermentesíteni akarta. A makói védővonal elmaradt a német—magyar erők által alkalmazott „tábori típusú” védelemtől, itt nem voltak pán céltörő fegyverek, nem telepítettek aknamezőket, alacsony volt a tűzfegyverek száma.

A szerzők munkájukban felhasználták visszaemlékezéseket, tudományos munkákat mind magyar, mint szovjet szerzőktől, ami segíti az olvasó és kutató számára az eligazodást. A tudományos igénnyel összeállított könyv olvashatóságát jól segíti a szerzői kollektíva magyar és szovjet levéltárakban végzett kutatómunkája, illetve más szerzők e témában megjelentetett munkáinak igényes felhasználása. Makó és környékének birtokbavétele a szovjet csapatok által még a Magyarország felszabadítására indított hadművelet előtt megtörtént, mellyel kedvező lehetőséget teremtettek a további harctevékenységek sikeres lefolytatására. Halmágyi Pál bevezetőjében megállapítja, hogy Magyarország felszabadításának eseményei Battnyától néhány kilométerre délkeletre kezdődtek meg, ahol először léptek szovjet csapatok az ország trianoni területére, s amelynek eredményeként 1944. szeptember 26-án délelőtt 10 órakor felszabadult az első magyar város Makó, a nap délutánján pedig Battonya.

Farkas Ferenc fordításában *R. A. Veszeli*k százados, a harcok egykori résztvevője által 1964/65-ben írt visszaemlékezések jelennek meg a kutató és olvasó előtt. A szerző kéziratát neves magyar történészek eddig is felhasználták, de a szakszerű fordítás, szerkesztés eredményeként most szélesebb réteg előtt nyílt lehetőség ennek az időszaknak mélyebb megismerésére.

Veszeli százados feljegyzései a megtörtént események dokumentatív, hiteles feljegyzésén túl rendelkeznek azzal az előnnyel, hogy sok helyen elszakadva a szigorúan vett eseményektől, saját véleményét is megjelenítik az olvasó és a kutató előtt. Ezt a módszert használja fel *R. A. Veszeli*k főleg akkor, amikor az események egykori résztvevőit szóltatja meg, ezzel emberközelbe hozva a lefolyt harcokat. A szerző olyan harcokra is fényt derít, melyek eddig sem német, sem magyar forrásokban nem szerepeltek, így a széles olvasóközönség előtt ismeretlenek voltak. A szerző a Makó felszabadításáért vívott harcok leírásában hitelesen ábrázolja a szovjet katonát, érzelmeit, feladathoz való hozzáállását. A résztvevő elmondásából ismerhetjük meg G. F. Hrusztaljov főhadnagy, századparancsnok utolsó szavait, melyben az igazi katona, a teljes életet élő ember gondolkodásmódját tárja élénk megrázó módon. A szerzőnek lehetősége volt a szovjet Honvédelmi Minisztérium Levéltárának anyagait felhasználni visszaemlékezése megírása során, ami biztosította a közben eltelt idő ellenére a hitelesség megtartását. Többször használja a „tö-

meges hőstett" fogalmát, mellyel igyekszik kifejezni a szovjet társadalom kollektív jellegét. A Makó körüli harcok teljes vesztesége még nem feltárt, azonban közvetlenül a városért vívott harc magyar és szovjet áldozatainak száma, éppen a makói múzeum tudományos munkatársainak köszönhetően, viszonylag pontosan ismert. A város anyakönyvi hivatalának kimutatásai szerint nemcsak a katonai, hanem a polgári áldozatok is ismertek. A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság 1944. október 6-án adta ki azt a hadijelentését, melyben közli Makó város felszabadulásának tényét, de a szerző nem felejt el megjegyezni, hogy a város már szeptember 26-án szabad volt.

A szerzőnek sikerült úgy bemutatni a 228. Voznyeszenszkij hadosztályt, hogy az olvasó előtt nemcsak az elért eredmények és kudarcok válnak ismertté, de az emberi kapcsolatok, az erkölcsi-politikai állapotok is megjelennek. A hadosztály harcaiban a Makó város körüli tevékenység csupán egy időszakot ölelt fel, hiszen 1944. november 7-én, miközben a nagy októberi forradalom 27. évfordulóját ünnepelte az ország, további támadásra kapott parancsot, most már Eger, majd Budapest felszabadítása érdekében.

A szerző nem felejt el a magyar emberekkel való kapcsolatok emlékét sem papírra vetni, mely nagy mértékben segíti az olvasmányosságot, emeli a visszaemlékezés hitelességét.

Veszelik százados rendkívül pontos munkával közli a résztvevők legfontosabb adatait, felsorolva érdemeiket. Különös tisztelettel emlékezik meg Iván Nyikitovics Jeszin gárdaőrnagyrról, aki ebben az időben a Voznyeszenszkij hadosztály parancsnoka volt. A kutató és az olvasó megismerheti azokat, akik a Makó körüli harcok idején kapták meg a Szovjetunió Hőse címet, de közli a Makó körüli harcokban hősi halált haltak névsorát is, akik Makón lettek eltemetve 1944 szeptember—október hónapban. Az egykori résztvevőknek állít emléket a szerző, amikor a hadosztály és alárendeltjei vezető szerveinek felsorolását, a különböző parancsnoki beosztásokban dolgozók legfontosabb adatait, emberi tulajdonságjegyét közli.

Meg kell emlékezni Péter László egykori makói múzeumigazgatóról, aki 1952-ben elin-

dította a Makói Múzeum Füzetei sorozatot, mely 1969-ben Tóth Ferenc igazgató irányítása mellett kelt új életre. A Makói Múzeum tudományos munkája nem újkeletű, amit bizonyít az 1952 óta megjelentetett füzetek rendkívül széles skálája.

A Magyarország felszabadításáért vívott harcok az elmúlt évtizedek során a fő eseményeket tekintve feldolgozásra kerültek. A Makói Múzeum által megjelentetett tudományos munka éppen a fő eseményeket egészíti ki, néhány helyen pontosítja, ami hosszú időn keresztül hiányzott az eseménytörténeti munkákból.

Külön meg kell említeni, hogy a közölt vázlatok áttekinthetők, az események jól nyomon követhetők, az olvasó számára könnyen megérthetők.

A Makói Múzeum Füzetei sorozatába jól illeszkedik be az „Egy szovjet híradós tiszt háborús feljegyzései” című munka, ami különösen a hadtudomány, a hadtörténelem témáit szerető nem szűk réteg elismerésére tarthat számot.

1944 nyarán, miután a szovjet hadsereg országa területét megtisztította az ellenségtől, megkezdte szomszédos országok felszabadítását. A magyar politikai és katonai vezetés nem használta ki azt a kedvező lehetőséget, mely ekkor számára a háborúból történő kiválásra adott volt. Miután a reális helyzetfelmérés nem következett be, sor került Dél-Erdély megtámadására, ahol a magyar katonák ezrei pusztultak el már eleve értelmetlen harcokban.

Szükséges megemlíteni, hogy a Makó körüli harcok még a romániai hadműveletek szerves részét képezték, de ezzel egyidőben készültek fel a 2. Ukrán Front erői Magyarország felszabadítására, közelebbről a tiszántúli hadműveletre. Makó városa földrajzi helyzetéből adódóan, így elsőként élhetett a lehetőséggel, hogy új, szabadabb életet teremthessen lakóinak.

A hivatásos katona jó érzéssel teszi le a kiolvasott könyvet, melyből példát meríthet a helytállás, a feladatok végrehajtása kérdésében. A makói Múzeumi Baráti Kör kiadványa alkalmas kutatói bázisnak éppúgy, mint kellemes időtöltésre, az általános műveltség fejlesztésére.

Szauter Lajos